

УДК 343.982.6:376.011.3-051

DOI 10.32755/sjcriminal.2022.01.078

Матвійчук В. П.,

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри кінології,
Територіально відокремлене відділення «Хмельницька філія Академії
Державної пенітенціарної служби», м. Хмельницький, Україна
ORCID: 0000-0002-5890-8383;

Бартенєва Л. С.,

старший викладач кафедри кінології,
Територіально відокремлене відділення «Хмельницька філія Академії
Державної пенітенціарної служби», м. Хмельницький, Україна
ORCID: 0000-0003-2579-9384;

Доменюк А. М.

старший викладач кафедри кінології,
Територіально відокремлене відділення «Хмельницька філія Академії
Державної пенітенціарної служби», м. Хмельницький, Україна
ORCID: 0000-0002-1569-3108

УМОВИ РЕЗУЛЬТАТИВНОГО ВИКОРИСТАННЯ КІНОЛОГІЧНИХ КОМАНД

У статті уточнено умови результативної діяльності молодших інспекторів-кінологів зі службовими собаками слідчих ізоляторів та установ виконання покарань Державної кримінально-виконавчої служби України під час виконання завдань за призначенням. Розкрито сутність та зміст запропонованих принципів використання кінологічних команд. Уточнено обов'язки молодшого інспектора-кінолога зі створення сприятливих умов для ефективного використання службових собак. Запропоновані фактори, врахування яких забезпечить безвідмовну роботу кінологічних команд, і уточнено фактори, які впливають на працездатність службового собаки з урахуванням специфіки службової діяльності.

Ключові слова: молодші інспектори-кінологи, службові собаки, результативне використання, принципи, фактори.

Постановка проблеми. Головним завданням кафедри кінології Територіально відокремленого відділення «Хмельницька філія Академії Державної пенітенціарної служби» (далі – кафедри) є підготовка фахівця-кінолога, методична та практична допомога йому у дресируванні закріпленого за ним службового собаки та створення умов для подальшого його професійного розвитку.

Науково-педагогічний склад кафедри з року на рік констатує низький рівень мотивації до оволодіння необхідними професій-

ними компетенціями в більшості молодших інспекторів-кінологів (далі – кінологів) слідчих ізоляторів (далі – СІЗО) та установ виконання покарань (далі – УВП) Державної кримінально-виконавчої служби (далі – ДКВС) України, що прибувають на навчання, небажання більшості з них самостійно розвиватись та вдосконалювати свою професійну майстерність. Така тенденція спостерігається в персоналу, що змінив свій професійний фах на кінологічний або лише розпочав фахову діяльність у кінологічній службі ДКВС України, пов'язаній з підготовкою та підтриманням у готовності до застосування за призначенням службових собак. Прищеплення шанобливого ставлення до тварини, яка довірена кінологу і закріплена за ним, ознайомлення з можливостями службових собак, яких готують у складі пари кінолог – службовий собака (далі – кінологічна команда), і порядком їх підготовки до навчання та безпосередня організація дресирувального процесу є завданнями науково-педагогічного складу кафедри.

Критично важливим фактором, що впливає на якість підготовки кінологічних команд, є забезпечення кінологів необхідним для підготовки службових собак форменим одягом, встановленою екіпіровкою, якісним спорядженням для тварин та ласощами, що є основою успішного дресирування, однак їх придбання – проблема дресирувальника. Проте навіть організована на відповідному рівні підготовка та всебічне забезпечення всім необхідним не розв'яже всіх проблем для покращення результатів використання кінологічних команд.

Для повної готовності до виконання завдань за призначенням необхідно також обов'язково враховувати принципи й фактори результативного використання службових собак.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти підготовки кінологічних команд розглядаються в роботах А. О. Афанасьєва [1; 3], О. В. Винограда [2; 3], О. А. Дикого [3], В. П. Матвійчука [4], В. С. Селюкова [5], С. В. Серховця [1; 6] та ін.

Формулювання мети. Метою статті є уточнення умов результативного використання кінологічних команд під час виконання завдань службової діяльності.

Виклад основного матеріалу. Результативним використанням кінологічних команд під час виконання завдань за призначенням буде лише у разі врахування принципів і факторів результативного використання службових собак, які визначені в керівних документах з питань організації службової діяльності СІЗО та УВП ДКВС України. Використання кінологічних команд організовують та проводять з урахуванням складності визначених завдань і ступеня підготовленості кінологів, рівня оволодіння спеціальними навиками закріплених за ними службових собак. Результативне використання службових собак під час виконання завдань службової діяльності має забезпечити організована відповідно до вимог керівних документів фахова підготовка кінологів із закріпленими за ними службовими собаками під час первинної професійної підготовки, підвищення кваліфікації і безпосередньо в СІЗО та УВП ДКВС України під час виконання посадових обов'язків.

Використання службового собаки під час виконання завдань за призначенням вважаємо результативним у разі, якщо він:

- переслідував по запаховому сліду та сприяв виявленню і затриманню правопорушників, які вчинили втечу з місць позбавлення волі;

- здійснював пошук та виявив правопорушника на ділянці місцевості, у будівлі, споруді, транспортному засобі, вантажі й інших місцях;

- за результатами проведеної одорологічної ідентифікації запахових слідів і речей осіб виявив правопорушника та речі, які йому належать;

- активно й зацікавлено здійснював пошук, виявив і правильно позначив знайдені предмети і матеріали, до пошуку яких він підготовлений;

- здійснював переміщення засуджених під вартою на обмінні пункти та у зворотному напрямку;

- здійснював активний огляд забороненої зони та патрулювання на місцевості, що прилягає до СІЗО (УВП);

- сприяв запобіганню і припиненню дій, що дезорганізують роботу на об'єктах ДКВС України;

– активно й зацікавлено брав участь у заходах щодо запобігання та припинення злочинів терористичної спрямованості на об'єктах ДКВС України;

– сприяв здійсненню переміщення засуджених (ув'язнених) на території СІЗО (УВП) та за її межами.

Принципи застосування кінологічних команд – це вимоги керівних документів, які визначають порядок їх використання відповідно до визначених завдань, які обумовлюються різними формами службової діяльності та залежать від характеру завдань, що виконуються, масштабів використання сил і засобів та конкретних умов обстановки.

Основними принципами застосування кінологічних команд під час виконання завдань за призначенням пропонуємо вважати такі:

– застосування службових собак з урахуванням їхніх фізіологічних особливостей та фізичних можливостей;

– висока результативність використання кінологічних команд;

– активність і своєчасність дій кінологічних команд під час виконання завдань за призначенням;

– застосування кінологічних команд у комплексі з технічними засобами;

– безперервне вдосконалення методів дресирування і тактики дій кінологів зі службовими собаками.

Зміст принципу застосування собак з урахуванням їхніх фізіологічних особливостей і фізичних можливостей обумовлений тим, що організм собаки – це складна, динамічна, саморегульовальна система, під час експлуатації якої необхідно враховувати загальні та індивідуальні фізіологічні, зоопсихологічні й етологічні особливості, закономірності взаємодії її організму з навколишнім середовищем.

Собака, як ніяка інша тварина, володіє складним комплексом вроджених здібностей (гострий нюх, тонкий слух, добрий зір, швидкість руху та ін.), що використовують під час виконання завдань службової діяльності.

Чутливість нюху собаки сильніша, ніж у людини, більше ніж у десять тисяч разів. Собака здатний розрізняти близько двох мільйонів різноманітних запахів і одну молекулу запаху в одно-

му метрі кубічному чистого повітря. Тому більшість завдань, які виконують кінологічні команди, ґрунтуються на використанні здатності собаки виявляти необхідні запахи.

Слух собаки у п'ять-шість разів сильніший за людський, що дозволяє йому безпомилково визначати місцезнаходження джерела звуку. Він здатний відрізнити звуки менше шістнадцяти й більше двадцяти коливань за секунду.

У собаки своєрідний зір. Він не бачить далі 500–700 метрів, але добре помічає об'єкти, що рухаються. Особливо важлива здатність собаки добре бачити в темний час доби. Наприклад, рух людини собака може помітити в темряві на відстані до 200 метрів.

Собака володіє витривалістю, великою фізичною силою і, маючи сильні щелепи з міцними іклами, здатний здійснювати атаку озброєної людини. Тому в окремих випадках, особливо вночі, собака є надійним засобом для затримання особи, яка вчинила втечу або інші незаконні дії та яку не вдається затримати іншим способом.

Висока результативність використання кінологічних команд досягається виконанням таких вимог:

- правильним відбором собак для дресування, закріпленням їх за кінологом з урахуванням найбільшої сумісності індивідуальних якостей людини й собаки, наявністю між ними потрібної взаємодії;
- застосуванням кінологічних команд у місцях у такий час доби і на тих ділянках, де вони за своїми можливостями можуть діяти найбільш ефективно;
- постійним вивченням і знанням кінологом реакції поведінки службового собаки під час підготовки та під час виконання завдань службової діяльності, умінням правильно розуміти отриману від нього інформацію. Відомо, що залежно від обстановки (комплексу подразників навколишнього середовища) реакція поведінки собаки буває різною: на запаховий слід тварин – одна, на запаховий слід людей – зовсім інша.

Тільки досвідчений кінолог, який знає особливості поведінки закріпленого за ним службового собаки, здатний безпомилково оцінити обстановку під час несення служби. Весь склад резервної групи повинен створювати по можливості сприятливі

умови для результативної роботи службового собаки, захищати його від впливів навколишнього середовища. Наприклад, без необхідності не заслідувати місцевість у районі виявлення ознак скоєння втечі. Результативність використання собак досягається високою натренованістю собаки до роботи в різноманітних умовах і виробленням у нього безвідмовності в роботі, стійкості до шкідливих впливів сторонніх подразників, тобто створенням резервів надійності.

З метою створення сприятливих умов для ефективного використання службових собак кінолог зобов'язаний:

- постійно вдосконалювати свої знання, навчатися за індивідуальною програмою й систематично тренувати закріпленого за ним службового собаку;
- вміти застосовувати службового собаку згідно з вимогами законодавства;
- проявляти рішучість, спритність і фізичну витримку під час виконання службових завдань;
- вести щоденник обліку дресирування (тренування) службового собаки;
- якісно виконувати вимоги щодо зберігання, утримання та годівлі службових собак;
- чистити й оберігати закріпленого собаку від захворювань і різних травм;
- знати найбільш поширені хвороби й ознаки захворювання собак, а також способи надання їм першої медичної допомоги;
- прибирати приміщення для службового собаки, утримувати в належному стані й постійній готовності спорядження та речі догляду;
- негайно доповідати старшому інспектору з кінології СІЗО (УВП) про захворювання собаки;
- дотримуватися правил особистої гігієни під час роботи зі службовим собакою.

Одним з напрямів підвищення результативності використання службових собак є врахування їхніх індивідуальних фізіологічних і фізичних особливостей під час підготовки та використання.

Постійна турбота про збереження здоров'я і працездатності службового собаки, дотримання правил утримання й годівлі, догляд за ним – головна умова результативного його використання.

Під час проведення заходів із затримання озброєного правопорушника кінолог діє в захисному куленепробивному жилеті.

Під час проведення заходів із затримання правопорушника в нежилому приміщенні або на місцевості після відмови правопорушника здатися собаку пускають на затримання з відстані, що забезпечує ефективність затримання, особисту безпеку членів резервної групи та сторонніх осіб.

З метою недопущення загибелі собаки забороняється пускати його на затримання озброєного правопорушника з фронту, якщо злочинець перебуває в укритті та відстрілюється. У такому випадку необхідно відволікти вогонь убік і пустити собаку з тилу чи флангу або ж дочекатися, поки злочинець почне відхід.

Узимку службових собак слід використовувати при температурі до -20°C без обмежень, а при температурі нижче -20°C – лише за гострої службової необхідності. Під час несення служби на відкритій місцевості у вітряну погоду (в місцях протягів на майданчику) на собак слід надягати попони, періодично розтирати мочку носа, кінчики вух, на кінцівки собак надягати панчохи [7].

Улітку службових собак використовують при температурі до $+25^{\circ}\text{C}$ без обмежень, а при температурі вище $+25^{\circ}\text{C}$ – лише за гострої службової необхідності.

Під час дій у спеку на відкритій місцевості на собак слід надягати білі бавовняні налобники, для захисту лап від опіків – панчохи, через кожні 10–15 хвилин роботи необхідно надавати собаці відпочинок протягом 5–10 хвилин та поїти його водою, а за потреби змочувати голову й протирати мочку носа (спекотної пори року кінолог повинен мати одну флягу для себе, іншу – для собаки).

Тривалість безперервної роботи собаки під час огляду транспортних засобів, вантажів та іншого майна при температурі повітря $+25^{\circ}\text{C}$ та наявності в повітрі великих концентрацій окису вуглецю (чадного газу) й вуглекислоти не повинна перевищувати 10 хвилин, а відпочинок після цієї роботи має бути не менше 20 хвилин.

Дотримання принципу активності та своєчасності дій кінологічної команди під час виконання завдань за призначенням забезпечується підтриманням постійної готовності кінологів зі службовими собаками до виконання завдань за призначенням у

будь-який час доби незалежно від кліматичних і погодних умов. Це досягається насамперед постійним удосконаленням професійної майстерності кінологів і систематичним проведенням тренувань службових собак в умовах, максимально наближених до умов обстановки. Важлива роль у цьому належить керівництву СІЗО (УВП), а насамперед старшого інспектора з кінології.

Принцип застосування кінологічних команд у поєднанні з можливостями інженерно-технічних засобів передбачає посилення надійності прикриття відповідної ділянки за рахунок поєднання можливостей службових собак та відповідних засобів.

Здійснення цього принципу досягається:

- організацією узгоджених дій комплексу сил і засобів за місцем, часом, завданнями і способами виконання визначених завдань;
- надійною роботою всіх елементів інженерного обладнання визначеної ділянки СІЗО (УВП);
- підтриманням зв'язку між вартою та співробітниками СІЗО (УВП) про зміни в обстановці;
- систематичними тренуваннями з відпрацювання спільних дій кінологічних команд та решти сил і засобів, особливо на напрямках, де найбільш ймовірна втеча засуджених, а також у разі групової непокори чи масових заворушень.

Принцип безперервного вдосконалення методів дресирування й тактики дій кінологічних команд відображає об'єктивну закономірність змін у тактичних прийомах дій кінологів з урахуванням тактики дій правопорушників та змін в обстановці.

Виконання цього принципу забезпечується:

- постійним аналізом ризиків;
- станом і можливостями кінологічного забезпечення СІЗО (УВП);
- узагальненням досвіду підготовки та використання кінологічних команд, широким упровадженням його під час виконання завдань службової діяльності;
- умілим пошуком шляхів усунення недоліків у підготовці й використанні кінологічних команд;
- вивченням сучасних досягнень біологічної науки, удосконаленням на цій основі теоретичних основ дресирування службових собак;

– розробленням методики дресирування з урахуванням специфіки служби;

– систематичним підвищенням кваліфікації кінологів та вдосконаленням навиків у службових собак.

Окрім того, необхідно враховувати дві групи факторів, які впливають на результативне використання інспекторів-кінологів зі службовими собаками. До першої групи належать фактори, які забезпечують безвідмовну роботу кінологів зі службовими собаками, а до другої – фактори, які впливають на працездатність кінологів зі службовими собаками. Розглянемо ці фактори детальніше.

Зокрема, факторами, які забезпечують безвідмовну роботу кінологів зі службовими собаками, є:

– правильне утримання, годівля і збереження службових собак;

– дотримання правил тренувань службових собак;

– забезпечення індивідуального підходу під час навчання кінологів і підготовки закріплених за ними службових собак;

– уміле застосування під час підготовки службових собак примусу, заборони й заохочення;

– систематична, цілеспрямована підготовка кінологів і тренування закріплених за ними службових собак з урахуванням особливостей їх можливого використання;

– правильний вибір способів і прийомів застосування кінологів зі службовими собаками під час виконання визначених завдань з урахуванням конкретної обстановки й фізичних можливостей службового собаки;

– знання посадових осіб СІЗО (УВП) дій кінолога зі службовим собакою під час виконання завдань за призначенням;

– урахування можливого впливу на службового собаку подразників зовнішнього і внутрішнього середовища;

– уміле збереження й відновлення працездатності собаки в різноманітних обставинах;

– дотримання правил особистої гігієни та заходів безпеки під час утримання, підготовки й використання службових собак.

До факторів, які впливають на працездатність службового собаки, належать:

– загальний стан організму службового собаки;

- ступінь підготовленості (натренованості) службового собаки;
- знання, навички й досвід кінолога, уміння керувати поведінкою службового собаки під час його застосування в конкретних обставинах;
- запахова обстановка в районі (місці) використання службового собаки;
- особливості запахового сліду (давність, вітер, опади, атмосферний тиск);
- пора року, час доби;
- місцевість (рельєф, рослинність та ін.);
- відволікальні подразники навколишнього середовища.

Висновки. Отже, умовами результативного використання кінологічних команд під час виконання завдань за призначенням визначено:

- виконання посадовими особами СІЗО (УВП) службових обов'язків з кінологічних питань;
- дотримання правил утримання, годівлі і збереження службових собак;
- якісне дресирування службових собак;
- проведення комплексу тренувальних занять з кінологами та закріпленими за ними службовими собаками;
- використання службових собак за призначенням з урахуванням рівня їхньої підготовленості та призначеної категорії;
- підтримання службових собак у стані постійної готовності до виконання завдань за призначенням;
- дотримання режиму використання службових собак;
- уміння кінолога швидко реагувати на зміни в обстановці;
- уміння кінолога визначити найбільш доцільний спосіб використання службового собаки;
- знання кінологом індивідуальних особливостей поведінки закріпленого за ним службового собаки, пов'язаних з різноманітними подразниками навколишнього середовища, і під час пошуку осіб за запаховими слідами;
- пошук і впровадження в практику служби нових способів застосування собак під час виконання завдань за призначенням;
- урахування принципів та факторів ефективного використання службових собак.

Перспективами подальших розвідок у цьому напрямку є висвітлення умов і меж використання кінологів з розшуковими та спеціальними собаками у ДКВС України під час виконання завдань за призначенням.

Список використаних джерел

1. Афанасьєв А. О., Серховець С. В. Підготовка інспекторів-кінологів зі службовими собаками : навч.-метод. посіб. Хмельницький : НАДПСУ, 2015. 152 с.
2. Виноград О. В. Теоретичні основи дресирування службових собак : навч. посіб. Давидківці, 2022. 257 с.
3. Виноград О. В., Афанасьєв А. О., Дикий О. А. Основи дресирування службових собак : навч. посіб. Хмельницький : НАДПСУ, 2007. 355 с.
4. Матвійчук В. П. Умови ефективного використання інспекторів-кінологів зі службовими собаками. *Освітньо-наукове забезпечення діяльності правоохоронних органів України* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Хмельницький, 10 грудня 2015 р.). Хмельницький : Нац. акад. ДПСУ, 2015. С. 154–155.
5. Селюков В. С. Адміністративно-правові засади управління кінологічного забезпечення правоохоронної діяльності в Україні : дис. ... д-ра юр. наук. Суми, 2020. 450 с.
6. Серховець С. В. Сутність та зміст кінологічного забезпечення оперативно-службової діяльності правоохоронних органів. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: педагогічні та психологічні науки*. 2014. № 1 (70). С. 147–153.
7. Про затвердження Інструкції з організації кінологічної служби в установах виконання покарань і слідчих ізоляторах : наказ ДДУПВП від 24.01.2004 № 18.

Matviichuk V.,

Ph.D. in Pedagogics, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Cynology,
Territorially Separated Branch "Khmelnyskyi branch of the Academy
of the State Penitentiary Service", Khmelnyskyi, Ukraine
ORCID: 0000-0002-5890-8383;

Bartienieva L.,

Senior Lecturer of the Department of Cynology,
Territorially Separated Branch "Khmelnyskyi branch of the Academy
of the State Penitentiary Service", Khmelnyskyi, Ukraine
ORCID: 0000-0003-2579-9384;

Domaniuk A.,

Senior Lecturer of the Department of Cynology,
Territorially Separated Branch "Khmelnyskyi branch of the Academy
of the State Penitentiary Service", Khmelnytskyi, Ukraine
ORCID: 0000-0002-1569-3108

TERMS AND CONDITIONS OF EFFECTIVE USE OF CANINE TEAMS

The conditions for the effective use of Junior Canine Inspectors with service dogs of remand centers and penal institutions of the State Criminal and Executive Service of Ukraine while performing their assigned tasks are clarified in the article. The essence and content of the proposed principles of using dog commands are revealed.

The basic principles of application of canine commands while performing their tasks on purpose are offered the following:

- *the use of service dogs, taking into account their physiological characteristics and physical capabilities;*
- *high efficiency of dog training;*
- *activity and timeliness of actions of canine teams during the performance of purpose tasks;*
- *the use of dog commands in combination with technical means;*
- *continuous improvement of training methods and tactics of cynologists' actions with service dogs.*

The responsibilities of the junior canine inspector to create favorable conditions for the effective use of service dogs is clarified. Namely, they are obliged to:

- *to improve their knowledge, study according to an individual program and systematically train a service dog assigned to them constantly;*
- *to be able to use a service dog in accordance with the requirements of the law;*
- *to show determination, agility and physical endurance while performing official tasks;*
- *to keep a diary of education (training) of a service dog;*
- *to qualitatively fulfill the requirements for storage, keeping and feeding of service dogs;*
- *to clean and protect the fixed dog from diseases and various injuries;*
- *to know the most common diseases and signs of dogs, as well as ways to provide them with the first aid;*
- *to clean the premises for a service dog, keep in proper condition and constant readiness of equipment and care items;*
- *to report to the Senior Canine Inspector of the remand center (penal institution) about the dog's disease immediately;*
- *to follow the rules of personal hygiene when working with a service dog.*

The factors that ensure the smooth operation of canine teams are proposed and the factors that affect the performance of a service dog are specified, taking into

account the specifics of service activities of remand prisons and penal institutions, among which the following should be noted:

- general condition of the body of a service dog;
- degree of preparedness (training) of a service dog;
- dog trainer's knowledge, skills, abilities and experience to manage the behavior of a service dog during its use in specific circumstances;
- odorous situation in the area (place) of a service dog use;
- peculiarities of the odor trail (antiquity, wind, precipitation, atmospheric pressure);
- time of the year, time of the day;
- terrain (relief, vegetation, etc.);
- distracting environmental stimuli.

Key words: Junior Canine Inspectors, service dogs, effective use, principles, factors.

References

1. Afanasiev, A. O. and Serkhovets, S. V. (2015), *Training of canine inspectors with service dogs*, National Academy of State Border Guard Service, Khmelnytskyi.
2. Vynohrad, O. V. (2022), *Theoretical foundations of service dogs training*, Davydkivtsi.
3. Vynohrad, O. V., Afanasiev, A. O. and Dykyi, O. A. (2007), *Fundamentals of service dogs training*, National Academy of State Border Guard Service, Khmelnytskyi.
4. Matviichuk, V. P. "Conditions for effective use of canine inspectors with service dogs", Educational and scientific support of the law-enforcement agencies of Ukraine, *materials of All-Ukrainian scientific and practical conference, Khmelnytskyi, 10 December 2015*, National Academy of State Border Guard Service, Khmelnytskyi, pp. 154–155.
5. Seliukov, V. S. (2020), *Administrative and legal principles of management of canine support of law-enforcement activities in Ukraine*: Doctor of Sciences (Law) thesis, Sumy, 450 p.
6. Serkhovets, S. V. (2014), "The essence and content of canine support of operational and service activities of law-enforcement agencies", *Collection of scientific papers of the National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine*, No. 1 (70), pp. 147–153.
7. Ukraine (2004), *On the Statement of the Instruction on the Organization of Canine Service in Penal Institutions and Pre-Trial Detention Centers*: Order, State Department of the Authority on Issues of Sentence Executing, Kyiv (accessed 23 May 2022).